

שו"ת הריב"ש סימן קנג

עוד לרבי שמואל חלאיו י"א. עם היות כבר השבתי על שאלותיך בארוכה ושלחתי לך הכתב על יד ה"ר שמואל חכים יצ"ו והודעתני כי לא בא לידך ואומר כי שכחו בלכתו. והוספתי לכתוב אליו ולבקש ממנו יעשה בענין יגיע הכתב ההוא לידך ונראה שלא חשש לדברי וישם לאל מלתי. ואף כי עמל הוא בעיני לכתוב שנית לסבת טרדת המחשבה ובהלת הצרות והעיר במצור זה חדש ימים כאשר יגיד לך זה שמואל וידאל. עם כל זה להפיק רצונך אוסיף שנית ידי להשיב על שאלותיך בקצרה כי אין הפנאי מסכים. ולו עכבתי בידי טופס הכתב הראשון כאשר הוא מדרכי בכל תשובותי לא היה בזה טורח לצוות להעתיקו לך. אבל להיות אז הדבר נחוץ לא עכבתי הטופס בידי ושלחתי התרף כאשר כתבתיו ראשונה. ועם כל זה אכתוב לך שנית לבאר לך כן בקצרה וזה החלי.

תשובה כבר כתבתי לך בארוכה בתשובות הראשונות איך הסכימו כל האחרונים ז"ל וגם הרמב"ם ז"ל דכתובת אשה דרבנן בין דבתולה בין דבעולה. ושהסכמת כלם שהמאתים של בתולה והמנה של בעולה הם כסף מדינה שהוא שמינית שבכסף צורי, ולזה מאתים של בתולה אינם רק כ"ה דינר צורי ושל בעולה י"ב וחצי. ושערו האחרונים ז"ל שהדינר ג' ארגינ"ץ והארגינ"ץ הוא חלק אחד ממששה עשר באוקיא של כסף, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפירושי התורה (בפרשת כי תשא) וכן בהלכות בכורות בארוכה בענין ה' סלעים של פדיון הבן. והוקשה לך איך תקנו חז"ל דבר מועט כזה לכתובת אשה והם אמרו כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והלא אפי' עני שבשיראל כשיהיה לו קטטה עם אשתו תהא קלה בעיניו להוציאה בדבר מועט כזה, תשובתך אתה שערת באנשי מיוקרה שעשיריה היו להם בתים מלאים כל טוב אוצרות כסף וסחורה ומטמוני מסתרים מרגליות ורוב פנינים ומערות מלאות דינרי זהב. ואשר אין לו כל אלה אף אם יהיו לו חפצים ותכשיטים ואלפי זהב ואומנות נקייה להרויח בה פרנסתו והותר נקרא עני. אבל תשער בתושבי הארץ הזאת שאינם מספיקים ללחם צר ומים במשורה ועל הארץ ישנים או על שטיח עור ובכסות יום מתכסים בלילה ומלבושיהם טלאי על גב טלאי ורובם הולכים יחפים. ובימי חז"ל כך היו כמו ששערו במזונות האשה למשרה אשתו על ידי שליש (כתובות ס"ד:). וגם מגדולי חכמים היו בעלי אומנות, כמו שאמרו על רבי יהושע שהיה פחמי. והלל שהיה מזרע דוד היה משתכר בזוז אחד להביא מן היער חבילת עצים. ורב כהנא היה מוכר סלים לנשי' מחמת עניו כדאיתא בפ"ק דקדושין (מ). ובדורו של רבי יהודה בר אלעאי היו חמשה מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה. ואנשי כנסת הגדולה המתקנים התקנות בישראל כשעלו מן הגולה כבר היו עניים עד מאד, כמו שמוזכר בספר עזרא שבימי נחמיה היו נושים איש באיש וכובשים בניהם ובנותיהם לעבדים מהם לוו כסף למדת המלך ומהם לקחת דגן ברעב. וגם מנורת בית המקדש אשר עשה משה רבינו ע"ה כבר זהב טהור יש מן החכמים ז"ל אומרים שמלכי בית חשמונאי עשאוה מעץ, ויש מן החכמים אומרי' ששפודין של ברזל היו וחפום בבעץ, העשירו עשאו' של כסף חזרו והעשירו עשאו' של זהב, כמוזכר במסכת ר"ה ובמנחות (כח:). וגם ההבדלה במוצאי שבת קבעוה בתפלה עד שהעשירו קבעוה על הכוס, כדאיתא בפ' אין עומדין (לג). ושנינו במסכת פאה (פ"ח) מי שיש לו נ' זוז והוא נושא ונותן בהן הרי זה לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני לפי שאינו בגדר עני, וחמשים זוז הם חצי כתובת אלמנה. ותמה על עצמך איך אשה מתקדשת בפרוטה שיש בדינר קצ"ב פרוטות והוא דבר מועט עד מאד, וגם ב"ד נזקקין לתביעת פרוטה לפי שלא נתנה לימחל מן הסתם. וחכמים ז"ל תקנו כתובה לאשה לכלן בשוה שלא לבייש את מי שאין לו ושערו בעני ואמרו שאם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף, והעני אם ירצה לגרש את אשתו את כל אשר לו צריך ליתן. ועוד שהרי אמרו חז"ל גם כן שהגרשה אין שמין מה שעליה אלא נוטלת מלבד כתובתה, וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה דבין בגדי חול ובין של שבת שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב דוקא בגדי חול.

ועל מה שכתבתי שיפה כח הבעל בירושת אשתו משאר יורשין בירושתן כי שאר יורשין אינן יורשין אלא נכסים הנמצאים למורישיהן בשעת מיתתן והבעל אם מכרה אשתו נכסיה כשמתה הבעל מוציא מידי זכותן של לקוחות מתקנת אושא וכו'. והוקשה לך איך האשה יכולה למכור בחיי בעלה בנכסי מלוג והלא הבעל אוכל פירות בחייה, והבאת משנת האשה שנפלו לה (עח) ומה שאמרו עליה בגמרא

לימא תנינא לתקנת אושא וכו'. ואם הבעל מוציא מיד הלקוחות מה הועילה במכירתה והלקוחות כל מה שנתנו באותו מקח הפסידו, זה אינו קשה כלל, כי הלקוחות אינן אוכלין הפירות אלא הבעל אוכל אותן בחייה בזולת תקנת אושא. וזהו מש"א בגמ' מתניתין בחייה ולפירות, כלומר שאינה יכולה למכור להפקיע זכותו של בעל בפירות בחייה. אבל לאחר מיתתה שכבר נפקע זכות הבעל בפירות היה מן הדין שיוכלו הלקוחות לזכות במקחם כדרך שאר מורישין שמכרו נכסיה' מהיום ולאחר מיתה. אבל מתקנת אושא הבעל מוציא מיד הלקוחות, ר"ל מידי זכותן שאותו זכות שהיה מן הדין ללקוחות להחזיק בנכסיה' שלה אחר מיתתה הבעל מוציא אותו מהן לא שיצטרך להוציא הנכסים מידם שכבר הוא מוחזק בהם בחייה מפני הפירות אלא מוציא מידי זכותן, וכן כתבתי בלשוני. ומה שאמרת שהלקוחות יפסידו אמת הוא שהם יפסידו כשמתה האשה בחיי בעלה, שכבר נכנסו בספק זה וקנו בזול ובסך מועט שאם תתגרש האשה או ימות הבעל בחייה יזכו בכל. וכן המוכרת כתובתה כך הוא שמוכרת בטובת הנאה ר"ל בדבר מועט שאם תתאלמן או תתגרש יזכה הלוקח בכתובתה ואם תמות היא בחיי בעלה יפסיד הלוקח מה שנתן בדמיה.